

Nylidens by

Nylidens by ligger efter länsväg 352 cirka 17 kilometer från kyrkbyn. Byn ligger högt till med söderläge och har milsvid utsikt över berg och skogar, och i södra delen ligger den konstgjorda sjön Noret.

Enligt konungens befallningshavandens resolution år 1761 hade tillstånd medgivits för Erik Jansson och Christoffer Christoffersson från Hemling att anlägga nybygge på kronoallmanningen, kallat Nyliden, att upparbetas till 18 seland med 15 frihetsår, som sedermera utökades med åtta år. Skatteläggning ägde rum år 1787 av som det heter – Nylidens nya kronohemman. Tydligt hade emellertid båtsmannen Pehr Jonsson-Flink, f. 1719 och antagen till båtsman år 1741, redan något år tidigare än de förut nämnda tagit upp ett nybygge i Nyliden, troligen år 1759.

Eftersom det fanns goda odlingsmöjligheter i byn, utvecklades den snabbt till att bli en av socknens större byar. Detta avspeglar sig i den bosättning, som tillkom de närmaste årtiondena. Vid skatteläggningen år 1787 beboddes nybyggena av Jon Jonsson, Erik Nilsson, Olof Jonsson, Nils Erson och Olof Andersson med familjer. För att exemplifiera utvecklingen görs härnedan ett utdrag ur Björna församlings första husförhörsbok för åren 1797–1818, där bl. a. följande husbönder i Nyliden upptas:

Gård nr 1: Jon Jonsson, f. 1740, hustrun Lisa Svensdotter, f. 1759. Mågen Johan Abrahamsson, f. 1765, hustrun Anna Johansdotter, f. 1776.

Gård nr 2: Erik Nilsson, f. 1766, hustrun Stina Andersdotter, f. 1758. Johan Erson, f. 1772, hustrun Sara Samuelsdotter, f. 1771. Anders Svensson, f. 1757, hustrun Märta Larsdotter, f. 1752.

Flyfoto över Nyliden.

Gård nr 3: Henrik Olsson, f. 1747, hustrun Karin Månsdotter, f. 1735; hustrun Greta Svensdotter, f. 1776; hustrun Sara Johansdotter, f. 1763. Per Erson, f. 1750, hustrun Maria Larsdotter, f. 1757.

Gård nr 4: Anders Nilsson, f. 1771, hustrun Sara Jakobsdotter, f. 1775. Östen Persson, f. 1777, hustrun Maria Andersdotter, f. 1774.

Gård nr 5: Anders Jakobsson, f. 1774, hustrun Margareta Nilsson, f. 1776. Tomas Kruskopp, f. 1771, hustrun Brita Johansdotter, f. 1779.

Gård nr 6: Sven Jonsson, f. 1750, hustrun Kerstin Johansdotter, f. 1753.

Gård nr 7: Måns Ersson, f. 1759, hustrun Lisa Nilsson, f. 1753, de var sedan nybyggare i Angsta. Anders Israelsson, f. 1759, inflyttad 1801, hustrun Karin Nilsson, f. 1760.

Torpare: Pehr Svensson, f. 1786, hustrun Anna Mikaelsson, f. 1786. Lars Svensson, f. 1781, hustrun Katarina Jonsdotter, f. 1782.

Till detta kommer 66 barn i byn. En del av de nämnda personerna är ättlingar till deförsta nybyggarna, andra är inflyttade. Under de 40 åren, som gått sedan byn anlades, hade den alltså utvecklats raskt.

Utän att gå in på för mycket detaljer, släktrönikor etc. kan det nämnas, att byn var i fortsatt stark utveckling under hela 1800-talet och fram till åren omkring 1940, då icke endast Nylidens utan även

Ytterfäbodarna i Nyliden omkring år 1900. De är nu borta.

hela socknens befolkningstal började visa tillbakagång. Bland stora släkter kan bl. a. följande nämnas:

Bonden Erik Jakobsson-Söderlind, f. 1826 i Gideå, och hans hustru Sara Stina Nilsdotter, f. 1823 i Nyliden, blev stamföräldrar för en stor släkt. Liknande kan sägas om bonden Johan Sällström, f. 1786, och hans hustru Anna Andersdotter, f. 1798?, vilka även blev stamföräldrar för en stor och vida spridd släkt Sällströmare. Om deras son Jonas Sällström, f. 1817, d. 1877, kan sägas, att han under mer än 30 år var socknens allt i allo, både som socknens förste sockenskrivare, nämndeman och skrivare i allmänhet åt befolkningen i de olika byarna. Denne Jonas Sällström hade barnen Anders, Janne, Mattias, Jonke, Kristina, Sara Karolina och Alma. Ättlingar till dessa är vida spridda, så även här kan man tala om en stor släkt, bosatt på många orter. Den tredje slakten heter Moström, även den mycket företrädd i Nyliden och f. ö. vida spridd.

Det kan även tilläggas, att många nylidenbor kan räkna släktskap i rakt nedstigande led från de första nybyggarna.

Författaren kan ej underlåta att nämna ytterligare ett par familjer av den äldre generationen, nämligen: Bonden Anders Nilsson och hans hustru Sara, tidigare nämnd under gård nr 4. Denne Nilsson var på 1820-talet en betrodd man i byn och socknen. Han räknades som en storbonde i byn, hederlig och rättrådig. En annan var bonden Mårten Svensson, f. 1766, och hans hustru Stina Pehrsson, f. 1772. Familjen hade tydligen inflyttat, och återfinns i husförhørs-

Anders Nygren, f. 1836, d. 1913, Nyliden, Gam-Nygren kallad, med hustru. Han räknades kunna litet mer än andra – drog i led och botade diverse krämpor. Han »trollade» även bort björn från skogen sågs det!

Byasmeden Nils Ersson, Nyliden, f. 1845, d. 1934.

längden för år 1817. Han var en väldig björn- och älgjägare, och historierna om honom är många. Deras son Sven Mårtensson, f. 1806, blev bonde i Nyliden efter sin far.

Avvittring ägde rum 1779, storskifte 1856 och laga skifte 1871. Byns skogar är i Mo och Domsjö AB:s ägo utom det s. k. Jan-Janshemmanet. De många ägostyckningarna har dock tilldelats mindre skogsskiften.

Byn hade, när den var som störst på 1940-talet, 360 invånare. Nu finns det 175. Sjukklassig folkskola fanns i byn under de barnrika åren på 1950-talet. År 1969 var det dags att dra in skolan i brist på elever!

De förhärskande näringarna i byn har av ålder varit jordbruk med boskapsskötsel samt skogsbruk. För en del tiotal år tillbaka fanns i byn cirka 200 kor och 30–40 hästar. Nu är antalet kor cirka 25 hos två jordbrukare, och ingen häst finns! Skogsarbetet har blivit mekaniserat.

En av de första åtgärder nybyggarna i allmänhet företog sig, när åkrarna började ge skörd, var att bygga en skvaltkvarn. Så också i Nyliden. Enligt den första kartan över Nyliden, vilken upprättades 1786 i samband med den skattelägningsberedning, som verkställdes av Daniel Laurin, står det, att en »mjölekvarn» fanns i Björkan-Noret. Denna kvarn var ej tillräcklig för byns behov. Med Björkan-Noret menas Angstabäcken, som upprinner i trakten av byn Angsta. Den nämnda »mjölekvarnen» låg i Kvarnbäcken, som är ett tillflöde till Angstabäcken.

Allteftersom byn utvecklades insåg byborna, att kvarnen borde placeras på ett bättre ställe, och därför företogs den första uppdämningen av Angstabäcken, och därmed uppkom den konstgjorda sjön Noret. När dämningen skedde, kan med säkerhet ej fastställas, men på lagaskifteskartan från 1856-1858 finns angivet, att kvarnplats fanns vid Lilldammen på norra sidan av Noret. Här hade byborna alltså gjort en damm, och nedanför den byggdes kvarnränna och kvarn. Äldre bybor minns mycket väl resterna efter dessa byggnadsverk.

Långt före laga skiftet hade byborna insett, att kvarnen var för liten för byns behov. Därför hade en ny kvarn- och sågplats utsetts i början på 1840-talet i sydöstra änden av Noret. Med anslag från sockenstämman och en kraftinsats från bybornas sida genombröts moränåsen, och en damm uppfördes, varvid avloppet blev den uppkomna Norsbäcken. Här blev fallhöjden större än vid Lilldammen. En fördel var även, att frostläntheten minskade. Sockenstämmoprotokollen från den tiden nämner den stora risken för frost i byn. Vid laga skiftet avsattes en allmän såg- och kvarnplats vid den nya dammen.

I mitten av 1860-talet genombröt emellertid vattenmassorna dammen, och byborna stod åter inför en svår uppgift. Det var under nödåren, och frågan om återuppbyggandet behandlades i kommunalnämnden den 1/12 1867, vilket framgår av följande protokoll: »I Nylidens by, som varit ytterst frostlänt, har byamännen för flera år sedan byggt en damm, som dämt vattnet omkring deras åker, och detta har kostat byns fattiga befolkning över 7.000 riksdaler. I saknad av annan lägenhet hade de även där anlagt husbehovssåg och kvarn. Genom det myckna regnandet förliden vår brast dammen genom skärning. Byn, som under den tid dammen stått, varit någorlunda bärgad från frost, kom nu i sin förra belägenhet. Behovet av dammens återuppbyggande anses i högsta grad erforderlig, men bönderna är under nuvarande missväxt alldeles utblottade. Till att återuppbygga dammen jämte bäckrensning behövs minst 40 män om dagen. Nämnden föreslår, att den gåva, som kommit socknen till del, må komma denna by tillgodo, ty för arbetets utförande behövs minst 3.000 riksdaler.»

Byamännen uppdrog därpå till Anders Nygren att leda arbetet för uppförande av ny damm med slussar för flottning, såg och kvarn. Bidraget från socknen räckte på långa vägar ej till, varför byborna själva fick göra betydande insatser. Det sägs, att minst en man från varje hemman under minst ett års tid dagligen utförde dagsverken vid anläggningen. Sedan arbetet var över kunde såg och kvarn åter användas, samtidigt som frosten hölls på behörigt avstånd.

Till sommarfesten på Sandbacken i Nyliden omkring år 1900 samlades både unga och gamla.

Denna damm fanns fram till 1953, då trycket från vattenmassorna blev för stort, dammen brast, och sjön tömdes på vatten. Genom ett intensivt arbete från bybornas sida byggdes en ny damm, och den konstgjorda sjön återställdes i sitt förutvarande skick.

Detta med kvarn- och dammbyggnader pekar på god sammanhållning byborna emellan. De har även med mindre bidrag utifrån byggt ett eget kapell för gudstjänster o. d. samt ordnat sin egen vägbelysning för att ta några andra exempel.